

HZ. PEYGAMBER'İN SASANI VE BİZANS'I HEDEF GÖSTERMESİ

Prophet Muhammed Message Targeting Byzantium And Sasani

Ömer CIDE*

ÖZ

Hız. Muhammed (sav), peygamber olarak gönderildikten sonra insanlara İslam dinini tebliğ etmeye başlamıştır. Tebliğ sürecinde Bizans ve Sasani devletlerinin yeni dine inananlar tarafında fethedileceğini müjdelemiştir. Söz konusu müjdeyi hem Mekke hem de Medine döneminde değişik münasebetlerle vermiştir. Mekke şehir devletinde bulunan küçük bir kitleyi ikna edememişken günün en etkili devletlerinin başkentlerini hedef göstermesi oldukça anlamlıdır. Hız. Muhammed'in Sasani ve Bizans başkentlerini hedef göstermesinin en önemli nedenlerinden birisi, onun İslam dininin bu bölgelere hâkim olacağı inancıydı. Bunun yanında Kureyşlilerin bazı endişeleri de böyle bir müjdenin verilmesini gerektirmiş olabilir. Buna göre şayet Kureyşliler yeni dini kabul edecek olurlarsa, Kâbe kutsiyetini yitirecek ve bundan dolayı da kendilerine gösterilen ihtiram ve hürmet azalacaktı. Onlara göre bu durum Kureyş'in ekonomisini de sekteye uğratacaktı. Hız. Muhammed, bu endişelerin yersiz olduğunu yeni dini kabul etmeleri durumunda bütün Arapların yanı sıra Acem ve Bizans'ın kendilerine boyun eğeceğini müjdelemiştir.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Sasani, Fetih

ABSTRACT

Prophet Muhammed after being chosen as a prophet started to announce the religion of İslam. He heralded that the Byzantine and Sassanid states will be conquered by believers of the new religion during the process of communicating. He gave this herald during both of Mecca and Medina periods. It is quite meaningful that capitals of the most influential states of the day were targeting while he could not persuade a small mass in Mecca city state. The reason of targeting Sassanid and Byzantine state was the believe of one day Islam would dominate these regions. However, some of the concerns of the Quraysh may also required to give that herald. According to this if the people of Quraysh accept the new religion Kaaba will lose its sanctity and therefore the glory and reverence shown to them will diminish. According to them, this situation will also affect the economy of Quraysh. Prophet Muhammad herladed that, in the case of accepting new religion these worries were unjust, all of the Arabs and the Byzantine Empire would submit to them.

*Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ABD, omercide@kilis.edu.tr

Keywords: *Byzantine, Sassanid, Conquest*

GİRİŞ

Mekke, Hz. Peygamber'in doğup yetiştiği, ziraate uygun olmayan (İbrahim/37), etrafı çöller ve dağlarla çevrili bir şehirdir. Şehrin fiziki özelliklerinden dolayı birkaç girişim hariç yağmacıların ve istilacıların dikkatini çekmemiştir ve bu amaçla girişilen hareketler de sonuçsuz kalmıştır. Bölgenin doğal yapısının dağlık olması, su kaynaklarının sınırlı olması ve yabancıların istilasını gerektirecek kadar zenginliğe sahip olmaması orduların buraya gelmesine engel olmuştur (Azimli, s.37 Hamidullah, s. 40). Bu şehir Arap Yarımadasının batısında, kuzey-güney ticaret yolunun ortasında yer alır. Arabistan olarak adlandırılan bölge, batı tarafı Kızıl Deniz'le, doğu tarafı Basra Körfezi ve Uman Denizi'yle, güneyi Hint Okyanusu'yla çevrilidir (Şibli, s.89). Söz konusu şehri önemli kılan şey, yeryüzünün ilk mabedi olan Kâbe'nin burada bulunmasıdır (Al-i İmran/96-97). Bundan ötürü çevre kabile ve devletler Mekke halkına saygı göstermekteydiler. Bunun sayesinde yaz ve kış ticarî seferlerini rahat bir şekilde yapabilmekteydiler (Kureys/1-2). Tarıma elverişli olmadığı için ticaretin önemli bir yere sahip olduğu şehirde, Hz. Muhammed, İslam dinini tebliğ ettiği zaman müşrikler bölgelerinin verimsizliği ve geçimlerinin zorluğundan söz etmiş ve Allah'tan kendileri için dağları kenara çekip tarım arazisi açmasını, Şam ve Irak'ın ırmakları gibi ırmaklar akıtmasını istemişlerdir. (İbn Hişam, c.1, s.393, İsra/90-93).

Arap yarımadası Bizans ve Sasani için önemli bir bölge konumundaydı. Bizanslılar Arabistan'ın kuzeyini kontrol altında tutarlarken; İranlılar ise, doğu ve kuzeydoğudaki Umân, Bahreyn ve Arapların yaşadığı Irak bölgelerinde hâkimiyet kurmuşlardı. (Hamidullah, s.35). Mekkelilerin hem Sasani hem de Bizans ile ticari münasebetleri bulunmaktaydı. (Hamidullah, s.32).

Mekke bölgede önemli bir dinî merkez konumundaydı. Hz. Muhammed'in doğup büyüdüğü ve peygamber olarak gönderildiği bu beldede puta tapıcılık en yaygın inanç sistemi idi. (Hamidullah, s.84). Böyle bir ortamda 610 yılında içlerinde yaşamış bir insan, kendisinin peygamber olarak gönderildiğini söyleyerek kurulu düzeni sarsacak ilkelerle ortaya çıkmıştır (Hamidullah, s.97). “*İşte bu (Kur'an) da, bereket kaynağı, kendinden öncekileri (ilahi kitapları) tasdik eden ve şehirler anasını (Mekke'yi) ve bütün çevresini (tüm insanlığı) uyarсын diye indirdiğimiz bir kitaptır. Ahirete iman edenler, ona da inanırlar. Onlar namazlarını vaktinde kılarlar*” (En'am/92). Mekke'nin inanç sistemini eleştirip, putların hiçbir kudreti olmayan varlıklar olduğunu söyleyene kadar şehirdeki ileri gelenler ona ilişmemişlerdir. Ancak mevcut inanç sisteminin anlamsız olduğu ve onu benimseyenleri akıllarını kullanmayan kişiler olarak ifade etmeye başlayınca (Apak, c. 1, s. 159-160) kurulu sistemden nemalananlar şiddetli bir şekilde yeni dine karşı çıkmaya başladılar. Bunlar Mekke'nin nüfuz ve imtiyaz sahibi kişileri idi. Yeni dinin, mevcut konumlarını ellerinden alacaklarını düşünüyorlardı. Mevlana Şibli'nin bu konudaki tespiti oldukça yerindedir. O, “*Hz. Muhammed'e karşı*

14 / Ömer CİDE

çıkanlar arasında kendi menfaatlerine ne ölçüde zarar gelebileceğini tahmin edenler o ölçü de aşırı gitmişlerdir.” (Şiblî, s. 151). Araplar'ın Peygamber'in çağrısına karşı tutumları, özellikle Mekke döneminde, Mekke'nin liderleri, büyükleri, efendileri, eşrafi, soyluları ve zenginlerinin etkisiyle olmuştur (Derveze, c.1, s.415). Ayrıca yeni dine karşı çıkmanın ekonomik sebepleri de vardı. Çünkü onlar, yeni dinin gelmesiyle Arap kabileleri arasında kazanmış oldukları dini üstünlüklerinin ve ticarî menfaatlerinin ciddi manada zarar göreceğini düşünmekteydiler. Çünkü Mekke büyük bir ticaret merkeziydi. Dışarıdan gelen tüccarlar mallarını güvenli bir şekilde buraya ulaştırırken Mekkeliler de kendi ticaret mallarını güvenli bir şekilde başka bölgelere götürebilmekteydi. İnsanları Mekke'ye daha fazla çekebilmek için isteyen kabilelere putlarını Kâbe'ye koyama izni verilmişti (Azimli, s.40). Ticaret Mekkeli ileri gelenleri zengin ve imtiyazlı bir sınıf hâline getirmişti (Azimli, s.44). Hz. Peygamber'e (sav) karşı düşmanca tavır takınan Ebû Cehîl, Ebû Süfyan, As b. Vail, Ümeyye b. Halef gibi şahıslar kabile reisliği niteliklerinin yanısıra aynı zamanda Mekke'nin önemli tüccarları olduğu anlaşılmaktadır (Apak, s. 161). Bu durum Mekkeli müşriklerin yeni dine karşı ciddi bir direnç göstermelerine sebep olmuştur. Bu kaygılarına karşılık Hz. Muhammed (sav), kaygılarının yersiz olduğunu, yeni dini kabul etmeleri hâlinde, prestij ve maddi anlamda mevcut durumlarından daha iyi olacaklarını telkin etmiş olmalıdır Bütün Arapların yanısıra Bizans ve Sasani devletlerinin kendilerine boyun eğeceğini ve söz konusu devletlerin hazinelerinin kendilerine geçeceğini söylemiştir.

Diğer yandan Hz. Muhammed'e (sav) iman eden insanların durumunu da göz önünde bulundurmak gerekir. İslam'a çağrı ilk andan itibaren karşılıksız kalmadı. Toplumun farklı kesimlerinden iman eden insanlar oldu. İçlerinde Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman, Zübeyir b. Avvam, Talha b. Ubeydullah ve Mus'ab b. Umeyr gibi hem Kureyş'in önemli kabilelerine mensup hem de zengin olan kişiler olmakla beraber köle olanlar da mevcuttu (Apak, s.158). Ancak inananların sayısı artkça Kureyş'in uyguladığı İşkence, tecrit, sosyal ve ekonomik baskıların şiddeti gittikçe artmaktaydı (İbn Hişam, c.1, s.356). Eziyetlerin giderek artması beraberinde Habeşistan'a hicreti getirmişti (İbn Sa'd, c.1, s.172). Kureyş istediğini elde edemediği zaman türlü yöntemlere başvuruyordu. Bütün ilişkileri kestikleri boykot da ciddi anlamda Müslümanları çok zor durumda bırakmıştır. Mekke döneminin tamamına bakıldığında inanlar için çok zor geçen bir süreç olmuştur. Bu bağlamda Müslümanların motive edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu tür müjdelemelerin sosyal bir boyutu olduğu düşünülmelidir.

Mekke Dönemi

Hz. Peygamber'in Bizans ve Sasani'yi henüz Risaletin ilk yıllarından itibaren hedef gösterdiği anlaşılmaktadır. Hatta bir kısım rivayetler bu işi Hz. Peygamber'in dünyaya geliş zamanına kadar götürmektedirler. Kaynaklarda buna dair rivayetlerin mevcut olduğu görülmektedir. *“Rasûlullah'ın annesi gibi bütün peygamberlerin anneleri rüya görmüşlerdir. Rasûlullah'ın annesi onu doğurduğu zaman, kendisine Şam'ın saraylarını gösteren ve aydınlatan bir ışık gördü.”* (İbn

Sad, c.1, s. 124). Bu tür rivayetlere, Allah'ın elçisine inanan yetişkinlerin sayısının henüz iki olduğu bir dönemde dahi rastlanmaktadır. Afif el-Kindi'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “*Ben ticaretle uğraşan bir kişi idim. Hac günlerinde Mekke'ye vardım ve gidip Abbas'ı gördüm. Onun yanında oturmakta iken bir adam çıkıp Kâbe'ye doğru yönelerek namaz kılmaya başladı. Arkasından bir kadın daha çıkıp onunla birlikte namaz kıldı. Derken bir çocuk daha çıkarak onunla beraber namaz kılmaya başladı. Bunu görünce ben: 'Ya Abbas! Bu yeni dinde ne oluyor?' diye sorunca bana şöyle dedi: ' Bu, kardeşimin oğlu, Muhammed b. Abdullah'tır. Allah'ın kendisini peygamber olarak gönderdiğini, Kisra ve Kayser'in hazinelerinin fethinin kendisine müyesser kılınacağını ileri sürüyor. Bu da onun eşi Hatice'dir ve ona iman etmiştir. Bu genç ise Ali b. Ebî Talib olup o da ona iman etmiştir. Allah'a yemin ederim, yeryüzünde bu din üzere bu üçünden başka kimseyi tanımıyorum.*” (İbnü'l-Esir, c.4, 63).¹

Hz. Peygamber'in müşriklere İslam dinini tebliğ etmeye başlayıp da belli bir merhaleye geldiği dönemlerde de aynı bağlamda varid olan rivayetler de bulunmaktadır. Bir keresinde, Utbe b. Rebîa, Allah Rasulü'nün yanına gitti ve bazı tekliflerde bulundu. Utbe, Hz. Peygamber'e tekliflerini yaptıktan sonra Hz. Muhammed (sav) ona Kur'an'dan bazı ayetler okudu. O, arkadaşlarının yanına vardığında Hz. Peygamber'i kendi hâline bırakmalarını istedi ve şöyle devam etti: “*Allah'a and olsun ki ondan iştmiş olduğum söz, elbette büyük bir haber olacak. Eğer Araplar onu mağlup ederse demek başka yoldan onu sizden alıkoymuş oluyorum. Eğer o, Araplara galip olursa onun mülkü sizin mülkünüzdür, onun izzeti sizin izzetinizdir. Ve siz onunla insanların en mesudu olursunuz.*” (İbn İshak, s.189, İbn Hişam, c.1, s. 391).

Benzer rivayetleri, müşriklerin Ebu Talib'e uzlaşma için gittikleri bölümlerde de görmekteyiz. Müşrikler, Ebu Talib ölüm döşeğindeyken yanına geldiler ve ondan yeğenin ilahlarına sövmemesi, atalarını akılsızlıkla itham etmemesi karşılığında, Hz. Muhammed'i dini ile baş başa bırakmayı teklif ettiler. Ancak Hz. Muhammed onlara şu teklifte bulunmuştur: “*Amcacığım, peki ya ben onları bundan daha hayırlı bir söze çağırırsam nasıl olur? Onlar bu sözü söyleyecek olurlarsa, tüm Araplar, onlara boyun eğecek, Arap olmayanların da her şeylerini ellerine geçireceklerdir.*” (İbn Esir, c.1, s.588, İbn İshak, s.220, İbn Hişam, c.2, s.73)

Ayrıca müşrikler, Hz. Peygamber ile alay etmek istedikleri zaman onun bu vaatlerini dillerine dolamaktaydılar. Esved b. Abd Yeğus, *Müslümanlar ile alay etmek için*: “*bunlar yeryüzünün krallarıymış: Kisra'nın mülküne konacaklarmış.*” (İbn Esir, c.1, s.592).

¹ Rivayetin değerlendirmesiyle ilgili detaylı bilgi için, Şaban Öz, Farklı Siyer'i Okumak adlı esere müracaat edilebilir. Sayfa, 134-136

16 / Ömer CİDE

Yine Hz. Peygamber'in hicret etmesini engellemek için toplanan topluluğun içinde bulunan Ebu Cehil: “ *Muhammed iddia ediyor ki; eğer siz onun dediklerini yapmak üzere ona tâbi olursanız, siz Arap ve Acem'in melikleri olursunuz, ölümünüzden sonra yeniden dirilirsiniz ve sizin için Ürdün'ün bahçeleri gibi cennetler kılınır.*” dedi (İbn Hişam, c.2, s.147-148).

Hz. Peygamber'in Bizans ve Sasani topraklarının fethedileceğine olan inancı bu tür söylemlerin en başat nedeni olsa gerektir. Onun içindir ki, bu bağlamda rivayet edilen haberlerin kaynaklara yansıdığına şahit olmaktayız. Hz. Peygamber: “*Ey Kureyş cemaati, bana itaat edin ki, kıyamete kadar bütün insanlar da sizin ardınızda yürüsün. Bunun üzerine Ebu Cehil: ‘ Vallahi ey yeğenim, biz sana biat edersek, sana ne Mudar kabilesi ne de Rabia kabilesi biat eder. ’ dedi. Rasullullah da: “İsteseler de istemeseler de vallahi onlar da Acem de, Rum da biate edecektir.”* buyurdu (İbn İshak, s.190).

Hz. Peygamber'in annesinin görmüş olduğu rüya ve Afif el-Kindi'den gelen rivayetlere temkinli yaklaşmakla birlikte, söz konusu rivayetlerin bir hakikate işaret ettiğini söyleyebiliriz. Bu tür müjdelerin birinci sebebi Hz. Muhammed'in bu fetihlerin gerçekleşeceğine olan inancıdır. İkincisi ise ekonomik kaygılarını ön planda olan Kureyş'in söz konusu kaygılarını azaltma adına onlara bu müjdeyi vermiş olmalıdır. Üçüncü bir neden ise güvenlik endişesidir. Çünkü o günün şartlarında Kureyş'in, Bizans ve Sasani ile karşı karşıya gelmesi can güvenliğinin ortadan kalkması anlamına gelmekteydi.

Medine Dönemi

Hz. Peygamber, 13 yıllık Mekke'deki tebliğ döneminden sonra İslam devletinin temellerinin yükseldiği Medine'ye hicret etmiştir. Hicret ve sonrası Müslümanlar için kolay olmamıştır. Medine'de bulunan ve Hz. Peygamber'i şehirlerine davet eden Evs ve Hazrec kabilelerinin durumu iç açıcı değildi. Aralarındaki kan davasından dolayı oldukça yıpranmış, ekonomileri çökme noktasına gelmişti. Hz. Peygamberi yurtlarına çağırmaları birinci aşamada bütün Arap kabilelerini karşılarında almaları anlamına gelmekteydi. Akabe Biati'nda Abbas b. Ubade: “*Ey Hazrec topluluğu, bu adamla niçin beyatleştiginizi biliyor musunuz? Dediler ki: Evet. Dedi ki: “Siz onunla, insanların kırmızısı ve siyahıyla harb etmek üzerine beyatleştirebilirsiniz. Eğer mallarınıza bir musibetin gelmesiyle eksildikleri ve eşrafınız helak olunca onu kendi başına yardımsız bırakmayı aklediyorsanız bunu şimdiden yapınız. Vallahi eğer böyle bir şey yaparsanız bu dünya ve ahiret ziyandır. Eğer onun davet ettiği şeyde malların eksilmesine ve eşrafın katl olunmasına rağmen ona vefa etmenize aklınız kesiyor ise onu tutunuz. Vallahi bu, dünya ve*

ahiretin hayrıdır.” Dediler ki: *“Biz onu malların musibete duçar olmasına ve eşrafın katl olmasına rağmen tutarız.”* (İbn Hişam, c.2, s. 107-108, İbn Sa’d, c.1, s.209). Bu rivayet Ensar’ın Hz. Muhammed’i şehirlerine davet etmenin ne anlama geldiğini net bir şekilde bildiklerini göstermektedir.

İkinci aşamada ise şayet söz konusu kabilelere karşı başarı elde ederlerse karşılarına çıkacak güç Bizans ve Sasani olacaktır Bunun anlamı Arabistan’ın tamamına hâkim olan Müslümanların, bölgeyi kontrollerinde tutan iki büyük güç ile karşı karşıya gelmesi demektir. Ancak Medine’deki Müslümanların gücü göz önünde bulundurulduğunda bu hayalî bir vaat gibi durmaktaydı. Kur’an, Medeni döneminde Müslümanların gücü ve psikolojileri hakkında şu tasviri yapmaktadır. *“O vakti hatırlayın ki siz yeryüzünde güçsüz ve zayıf idiniz. İnsanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz. Derken Allah sizi barındırdı, yardımıyla destekledi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı ki şükredesiniz.”* (Enfal 8/26). Söz konusu ayet Müslümanların henüz Bizans ve Sasani ile karşı karşıya gelmediği sadece Kureyş ve diğer Arap kabileleri ile mücadele ettiği dönem denk gelmektedir. (Mukâtil, c.2, s. 42).

Medine döneminde Müslümanlar açısından iki önemli sorun bulunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi geçim sıkıntısı, diğeri ise güvenlik meselesiydi. Bu durumun siyer kaynaklarına da yansıdığını görmekteyiz. Hayber’in fethinden sonra Müslümanların nispeten maddi anlamda rahatladığı anlaşılmaktadır (Baysa, s.246). Tehlike ilk önce Kureyş’ten gelmişti. Buna karşın diğer Arap kabileleri de Müslümanlara karşı iyi niyet beslememekteydiler. Nitekim Kureyş’in Müslümanlara karşı düzenlemiş olduğu savaşlara çevre kabilelerden de ciddi bir destek gelmiştir (Taberî, c.2, s. 566).

Diğer taraftan Medine’ye saldırmayı düşünen Arap kabileler bulunmaktaydı. Bölgenin güvensizliği ve ekonomik durumunu belirtmesi açısından Adıyy b. Hatim’den gelen rivayet önemlidir. Adıyy b. Hatim anlatıyor: *“Ben Rasulullah’ın yanında iken bir adam geldi ve fakirlikten şikâyet etti. Derken biri daha gelip, o da yol kesilmesinden şikâyet etti. Allah Rasulü: “Ey Adıyy dedi, sen Hire şehrini gördün mü? “Hayır görmedim, ancak işittim!” dedim. Bunun üzerine, “Eğer ömrün biraz uzarsa, devesine binen bir kadının Hire’den (tek başına) kalkıp Kâbe’yi tavaf edeceğini mutlaka göreceksin. O seyahatini yaparken Allah’tan başka hiç kimseden korkmayacaktır.” Adıyy der ki: “İçimde, kendi kendime, ‘memlekete dehşet saçan Tayy eşkıyaları nereye gidecek dedim?’. Resulullah sözlerine devam etti: “Eğer ömrün olursa Kisra’nın hazinelerinin de fethedildiğini göreceksin.”* (Buharî, Menakıb/25)

Bu bağlamda diğer bir rivayette ise Hendek savaşı esnasında Muttalib b. Kuşeyr; *“Muhammed bize Kisra ve Kayser’in hazinelerini yememizi vaad ediyordu.*

18 / Ömer CİDE

Halbuki bizden biri tuvalete giderken bile emin olamıyor.” demiştir (İbn Hişam, c. 3, 309, Taberî, c.2, s.580).

Hendek savaşı hazırlıkları için hendek kazılırken gerçekleştiği rivayet edilen müjdeleme konumuz açısından önemlidir. Hendek kazılırken, Selma-ı Farisî çıkan bir kayayı parçalayamamış, bunun üzerine Hz. Peygamber hendeğe inmiş ve kayayı parçalamıştır. Kayaya üç darbe indirmiş ve her darbeye kayanın altında parlama meydana gelmiştir. Olaya şahit olan Selman'ın gördüğü durumu Hz. Peygamber'e sormuş o da, birinci vuruşta Yemen'i fethettiğini, ikincisinde Şam ve Batı, üçüncüsünde ise Doğu'nun kendisi için fethedildiğini söylemiştir. (İbn Hişam, c.3, s. 306). Başka bir rivayette ilk vuruşta kendisine Hire ve Kisra sarayları, ikincisinde Şam ve Bizans'daki kırmızı saraylar, üçüncüsünde San'a saraylarının aydınlatıldığı şeklinde geçmektedir. Bu müjdenin üzerine münafıkların: *“Siz hayret etmiyor musunuz? Size bâtil şeyler vaad ediyor, onun Yesrib'den Hire'yi ve Kisra'nın Medâin şehrini gördüğünü, bunların fethedileceğini söylüyor. Halbuki sizler Medine'nin dışına çıkamıyorsunuz.”* demişlerdir. Bunun üzerine Ahzab suresinin 12. ayeti nazil olmuştur (Mukatil b. Süleyman, c.3, s.38, Ferra, c.2, s.228, İbn Esir, c.2, s.81).

Yine benzer bir rivayet Tebuk seferinde münafıkların kendi aralarındaki konuşmalarına yansımıştır. Hz. Peygamber ashabıyla birlikte Tebuk seferindeyken münafıklar kendi aralarında şöyle konuşmaktaydılar: *“Beni Asfer'in kılıçla vuruşmasını, Arapların birbiriyle savaşması gibi mi zannediyorsunuz! Vallahi sanki biz yarın sizi iplere dizilip bağlanacağınızı görüyoruz.”* (İbn Hişam, c.4, s.226, Vakıdî, c.3, s.231,239).

Bu durumun dışında Müslümanların bu bölgeleri fethetmesi için teşvik amacıyla bir hedef gösteren rivayetler de bulunmaktadır; *“Kisra ölünce, ondan sonra başka Kisra yoktur. Kayser'de öldü mü ondan başka Kayser yoktur. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, her ikisinin de hazinelerini Allah yolunda harcayacaksınız.”* (Buharı, Menakıb/25, humus/8, Eyman/3, Müslim, Fiten/77).

Başka bir rivayette; *“Sizler Mısır'ı fethedeceksiniz. Orası (paraya) 'kırat' denilen yerdir. Oramın halkına hayır tavsiye edin. Onların bir zimmet, bir de rahim (hakki) vardır.”* (Müslim, Fezilailu's-Sahabe/226).

“İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, o ordu ne güzel ordudur.” (Ahmet b. Hambel, Müsned/18957).

“Allah Teala hazretleri yeryüzünü benim için dürüp topladı, ben de doğusunu da batısını da gördüm. Ümmetimin mülkü, bana gösterilen yere kadar uzanacaktır.” (Müslim, Fiten/19, Tirmizî, Fiten/ 14, Ebu Davud, Fiten/1).

Adiyy b. Hatim, Hz. Peygamber'in; "*Kayser ve Kisra'nın hazineleri açılmadıkça kıyamet kopmayacak*" dediği aktarmaktadır. (İbn İshak, s.269). Diğer bir rivayette ise; "*Kisra b. Hüzmü'ün hazinelerinin fetholunması yakındır.*" şeklinde geçmektedir (İbn İshak, s.270). Başka bir rivayette; "*Medain'deki beyaz köşk fetolunmadıkça Kıyamet kopmayacaktır.*" şeklinde geçmektedir.

"*Ey insanlar, 'La ilahe illallah' deyiniz, kurtulunuz ve Araplara hâkim olursunuz; Acemler de size boyun eğeceklerdir. İman ettiğiniz zaman cennette krallar gibi yaşayacaksınız.*" (İbn Sa'd, c.1, s.203).

Bütün bir rivayetlerin nasıl anlaşılması bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

DEĞERLENDİRME

Yukarıda konuyla ilgili farklı zaman ve münasebetlerle varid olan rivayetleri vermeye çalıştık. Rivayetlerin tamamının sahih olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak sahih hadis kaynaklarında geçen rivayetler dikkate alındığında bunların genel itibariyle bir hakikati ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Bizans ve Sasani'nin hedef gösterilmesinin birinci sebebi, Hz. Peygamber'in gerçekten söz konusu devletlerin fethedileceğine olan inancıdır. Araplar komşuları olan Bizans ve Sasani devletlerini iyi tanımaktaydılar. Ayrıca İslamiyet evrenseldir ve bütün insanlığa gönderilmiştir Ayrıca Medine döneminde nazil olan bazı ayetler İslam dininin bütün dinlere üstün geleceğini bildirmektedir. "*Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderendir. (Allah) o hak dini bütün dinlere üstün kılmak için (böyle yaptı). Şahit olarak Allah yeter.*" (Fetih 48/28). "*Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Halbuki kafirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır.*" (Saf 61/8).

Bu bağlamda Hz. Peygamber'e dayandırılan haberlerin olduğu da anlaşılmalıdır. Hz. Peygamber'in bütün topluluklara gönderildiğine dair gelen rivayetlerin de olduğunu görmekteyiz.

"*Ben diri olarak yetiştiğim insanların ve benden sonra doğacak olanların elçisiyim.*" (İbn S'ad, c.1, s.179)

"*Bilirsiniz ki, ben hidayete erdirilmiş bir rahmetim. Bir kavmi ortadan kaldırmak ve diğerini yerleştirmek için gönderildim.*" (İbn S'ad, c.1, s.180).

"*İnsanlar 'Lâ ilâhe illallah' deyinceye kadar onlarla savaşmaya emrolundum. O kelimeyi söyledikleri zaman nefis ve mallarını benden güvence altına almış olurlar. Ancak hak ihlali hariçtir. Onların hesabı Allah'a aittir.*" (İbn S'ad, c.1, s.181).

20 / Ömer CİDE

Hız. Muhammed'in, (sav) yukarıdaki ayet ve hadislerin göstermiş olduğu hedef doğrultusunda hareket ettiğini anlamaktayız. Hız. Peygamber (sav) hicretin 6. Yılı Zilhicce ayında Hudeybiye'den döndükten sonra krallara elçiler gönderdi ve onları İslam'a davet etti. (İbn S'ad, c.1, s.245). Davet mektuplarının gönderildiği kişiler arasında Bizans Kayseri (İbn S'ad, c.1, s.240) ve Sasani Kısrası (İbn S'ad, c.1, s.246) da bulunmaktaydı. Bu durum Hız. Peygamber'in söylemiş olduğu sözlere ve göstermiş olduğu hedeflere içtenlikle inandığı, fırsatını bulduğu ilk andan itibaren de getirmiş olduğu ilkeleri yeryüzüne yaymaya çalıştığı anlamına gelmektedir. Bu iki devlet ile savaşı göze alması söz konusu inancın bir göstergesi olsa gerektir. O günün şartlarında Hız. Peygamber'in Medine'de 30.000 asker çıkararak Bizans'a karşı sefere çıkması bile bazı insanlar için anlaşılması zor bir hareket olarak algılanmaktaydı. (Hamidullah, s.285) Buna rağmen o, gerçekleşeceğine inandığı idealleri uğruna hiçbir atılımdan geri durmamıştır.

Konunun diğer boyutuna baktığımızda karşımıza güvenlik ve ekonomik kaygılar çıkmaktadır. Kureyşliler yeni dini kabul etmeleri durumunda Kâbe'nin önemini yitireceğini ve Mekke'nin kutsiyetinde dolayı kendilerine gösterilen saygının ortadan kalkacağına inanmaktaydılar. Bunun anlamı diğer bütün Arapları karşılıklarına almak anlamına geldiği gibi ilerleyen zamanlarda Bizans ve Sasani ile karşı karşıya gelme riskini barındırmaktaydı. Durum böyle olunca bölgede elde ettikleri ticarî imtiyazı kaybedecek ve en büyük geçim kaynaklarını da yitirmiş olacaklardı. Bunun için Kureyş, Hız. Peygamber ile uzlaşma yoluna gitmiştir. Hız. Peygamber de onların bu kaygılarını bildiği için, kendisine tabi olmaları durumunda imtiyazlı konumların kaybetmeyeceklerini tam aksine bütün Araplara hükmetmenin yanında o günün güçlü devletleri olan Bizans ve Sasani'nin de kendilerine boyun eğeceğini bildirmiştir. Nitekim Hız. Peygamber'i himaye etmenin bütün Arapları karşılıklarına almak olduğunu bildiren pasajlara rastlamaktayız. Hız. Peygamber (sav) kabileleri dine davet ederken Ben-i Amir b. Sasa'ya geldi. Firas b. Abdullah b. Seleme dedi ki: "*Vallahi bu genci Kureyş'ten alsam elbette onunla Arabı yenerdim.*" (İbn Hişam, c.2, s.83).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Akabe Biatları esnasında Abbas b. Ubade, Medinelilere, "*Peygamber'i kabul etmenin insanların kızılına ve siyahına savaş açmak anlamına geldiğini*" hatırlatmıştır (İbn Hişam, c.2, s. 110-111, İbn Sa'd, c.1, s.209).

Arap yarımadasında en etkili iki güç şüphesiz ki Bizans ve Sasani'dir. Müslümanların yanında Bizans ve Sasani'den daha korkutucu bir düşman yoktu (El-Vakıdî, c.3,225). Bunun sebebi, Müslümanların –tüccar olarak Bizans'ın içine gittikleri için- sayısal olarak, silah ve at hazırlığı bakımından Bizanslıları gözleriyle görmüş olmalarıdır. (Vakıdî, c.2, s.225)

Bu korkunun ne kadar şiddetli olduğunu anlamak açısından şu rivayet önemlidir, "*El-Ced b. Kays oğluna Tebük seferine katılmayı şöyle izah etmiştir: "Vallahi ben Hurbâ'daki evimdeyken bile, Rumların korkusundan emin değilim.*" (Vakıdî, c.3, s.228).

Yine Müslümanların Sasani'ye karşı zafer kazanmış olduğu bir dönem de bile Hz. Ömer'in, Irak bölgesinde bulunan Müsenna b. Haris'e yardımcı kuvvet göndermek istemesine rağmen çoğu insanın Sasani Devleti'nin gücünden çekindikleri için istekli davranmadıkları anlaşılmaktadır. Müsenna b. Haris Irak'a giden askerlere Sasani Devleti'ni gözlerinde büyütmemeleri gerektiğini söylemiştir. (İbn Esir, c.2, s. 282).

Medine döneminde Bizans ve Sasani devletlerinin hedef gösterilmesinde önemli bir etken de ekonomik kaygılardır. Muhacirler bütün mal varlıklarını Mekke'de bırakmış, Medine'ye sığınmışlardı. Buna karşılık Ensar ekonomik olarak zaten sıkıntılı bir durumdaydı. Dar imkânlarını da Muhacir kardeşleriyle paylaşmışlardı. Dolayısıyla Medine'de bulunan Hayber'in fethine kadar Müslümanlar ciddi manada maddi sıkıntı çekmişlerdir. Hz. Peygamber (sav) bu sıkıntılı dönemin geçeceğini hatta ummadıkları nimetlere nail olacaklarını müjdelemek için Bizans ve Sasani devletlerinin maddi imkânlarının Müslümanların eline geçeceğini beyan etmiştir.

SONUÇ

Hz. Peygamber'in (sav) Bizans ve Sasani'yi daha risaletinin başlangıç aşamasından itibaren hedef gösterdiği anlaşılmaktadır. Hem Mekke hem de Medine döneminde bu konuya dair rivayetlerin varlığına kaynaklarda rastlamaktayız. Bu durumun günün şartları içerisinde bir karşılığı olduğu aşikârdır. Hz. Muhammed'in (sav) o günün önemli iki devletini hedef göstermesinin farklı nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemli, onun bu davaya olan inancıdır. Allah'ın, kendisi kanalıyla insanlara göndermiş olduğu bu dinin bütün dinlere üstün geleceğine inanmış ve bu inancın net ifadesi olarak da o dönemin önemli güçleri olan Bizans ve Sasani'nin Müslümanların egemenliğine boyun eğeceğini ifade etmiştir.

Mekke döneminde Kureyş, yeni dinin getirmiş olduğu ilkelerin eski inanç sistemlerini ortadan kaldıracığı gibi aynı zamanda bütün Arapları hatta Arabistan üzerinde egemenlik kuran Bizans ve Sasani ile karşı karşıya gelme riskini de barındırdığının farkındaydılar. Söz konusu iki devletle karşı karşıya gelmek can güvenlikleri için oldukça riskli bir durum olacaktı. Bundan ötürü kurulu düzenleri bozulacak, Kâbe'nin kutsiyeti ortadan kalkacak ve Kâbe'nin dini konumundan dolayı elde ettikleri prestij ve imkanlardan mahrum kalacaklarına inanmaktaydılar. Hz. Muhammed (sav) bu kaygılarının yersiz olduğunu, yeni dine sahip çıkmalarından dolayı kayıplarının olmayacağını aksine siyasî ve ekonomik olarak daha üst düzeye geleceklerini bildirmiştir. İslam dinine sahip çıkmaları durumunda

22 / Ömer CİDE

Bizans ve Sasani devletlerinin kendilerine bağlı hâle geleceğini ve onların saraylarının yeni sahipleri olacaklarını bildirmiştir.

Medine dönemine baktığımızda Ensar, Hz. Muhammed ve beraberindeki muhacirleri Medine'ye kabul etmekle bütün Arapları karşılına almışlardır. Bunun neticesinde Kureyş ve çevre kabileler ile mücadele etmek zorunda kaldılar. Birinci engel olan Arap çemberi aşıldığında karşılına Bizans ve Sasani çıkacaktı. Bu durum ciddi manada güvenlik kaygılarını doğurmuştur. Gerek güvenlik kaygısı gerekse ekonomik sıkıntılar Medine devletini ciddi manada zorlamaktaydı. Bütün bu sıkıntılara rağmen İslam dininin galip geleceğini beyan eden Hz. Muhammed istenilen güven ortamının oluşacağına hatta dönemin en etkin güçlerin Müslümanlara boyun eğeceğini belirtmiştir. Müslümanların içinde bulunduğu ekonomik dar boğazdan da kurtulacaklarını müjdelemiştir. Bu durumlarından Bizans ve Sasani devletlerini fethetmek suretiyle onlardan kurtulacaklarını bildirmiştir.

KAYNAKÇA

APAK, Adem, Ana Hatlarıyla İslam Tarihi, Ensar Yayınları, İstanbul 2014.

AZİMLİ, Mehmet, Cahiliyye'yi Farklı Okumak, Anakara Okulu Yayınları, Ankara 2016.

BAYSA, Hüseyin, Kureyş Kervanları, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.

DERVEZE, İzzet, Hz. Muhammed'in Hayatı, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012.

FERRA, Ebû Zekeriya Yahya b Ziyad, Maani'l-Kur'an (Nşr, İbrahim Şemsuddin) Daru'l-Kutubi'l-ilmiiyye, Beyrut 2002.

HAMİDULLAH, Muhammed, İslam Peygamberi, Çeviren: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2012.

İBN ESİR, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Ebi'l-Kerem, el-Kamil fit'Tarih, Tahkik. Ebi'l-Fida Abdullah Kadi, Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye, Beyrut 1978.

İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişam b. Eyyüb el-Himyerî, Siret-i İbn Hişam, Tercüme: Hasan Ege, Ravza Yayınları, İstanbul 2013.

İBN İSHAK, Muhammed b. İshak b. Yesar, Siyer-i İbn İshak, Tercüme: M. Şafi Billik, Düşünce Yayıncılık, İstanbul 2012.

İBN SAD, Muhammed b. Sa'd, b. Menî el-Haşimî, el-Basrî, Katabü't-Tabakati'l-Kebîr, Tahkik: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-İshancî, Kahire 2001.

MUKÂTİL, Ebu'l-Hasan b Süleyman b. Beşir el-Ezdî, Tefsirü'l-Mukatil, Tahkik: Ahmed Ferid el-Mezidî, Daru'l-kütüb-i 'ilmiyye 2003.

NUMANÎ, Mevlana Şibli Son Peyganber Hz. Muhammed, Çeviren: Yusuf Karaca, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.

ÖZ, Şaban, Farklı Siyer'i Okumak, araştırma Yayınları, Ankara 2015.

SARIÇAM, İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, DİB yayınları, Ankara 2014.

TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Tarihü't-Taberî, Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Darü'l-Mearif, Mısır.

VAKIDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, Kitabü'l-Megazi, Tercüme: Musa K. Yılmaz, Harf Yayınları, İstanbul 2014.

